

ELŐLJÁRÓBAN AZ ESSZÉRŐL

Ha az embert céltudatos tevékenységét végző lényként fogjuk fel, és a gyakorlatot az ember önmeghatározó sajátosságának fogadjuk el, akkor egyszerre hiányosnak érezzük mindazt, amit az emberről tudunk, hiszen a gyakorlat — folyamat, mi pedig csak azt tudjuk, ami már kész, ami már van.

A diszkurzív intellektus birtokában bolyongunk a *van*, a *kész*, az *adott* birodalmában, mindig készen arra, hogy a tudásnak inkább a korlátait érzékeljük, semmint magát a tudást. Mindennapi fogalmainkban közvetlenül nyilvánulnak meg érzelmeink is, ezek a dolgok láttán szükségképpen feltörő szubjektív reakciók.

Ám a *van* és az *érzelem* elfedi előlünk a projektumot, a céltudatban megnyilvánuló folyamatosságot, legemberibb sajátosságunk e meghatározó mozzanatát. Diszkurzív intellektusunkból kimosódik a projektum megvalósításába vetett hit is, és akkor itt állunk kifosztottan, a fák, a kövek, a házak, a hagymák birodalmában. És ilyenkor nyugodtan álmélkodhatunk a természet és a civilizáció csodáit átfogó elménk láttán, ahogy ezt La Mettrie oly bájosan tette az *Ember mint növény* című értekezésében: „Nincs olyan nyomorúságos és silány kinézésű állat — írja filozófusunk —, amelynek látványa ne csökkentené egy filozófus hiúságát. Ha a véletlen fel is helyezett bennünket a skála tetőfokára, gondoljuk meg, hogy egy semmiséggel több vagy kevesebb az agyban, ahol minden ember lelke van... a mélybe taszíthat bennünket.”

Felülkerekedni a diszkurzív intellektus esetlegességén és felmérni a világot, megragadni a folyamatot a folyamat révén és a ráció felé indulni: ez a feladat. Erre egyik eszközünk az esszé. És ha valaki azt kérdezné, miért éppen az esszé, miért nem inkább a fogalom a maga tisztaságában, vagy éppen a matematika, akkor azt mondhatnók, hogy a fogalom vagy a szimbólum éppen azt takarhatja el előlünk, amit keresünk: a konkrét létezés értelmét. Mert a ráció tiszta eszközeiből az életet csak levezetni lehet, ám a mi életünk nem deduktív élet, nem az elméleti rendszer következménye, hanem maga az önmagát termelő és pusztító, az önmagát teremtő élet.

Az esszéírás kiindulást jelent abból, ami van, bármilyen is legyen a létezők formája. Úrügy lehet számára az egyszerű, banális tény, de a tényként kezelt kiüresedett fogalom is. Túl a kiindulóponton már belemerülünk az esszé mágiájába: váratlanul összekapcsolódnak az eddig távolinak tetsző tények, az eddig egységesnek hitt fogalomból új meg új fogalmak válnak ki, minden szilárdnak látott dologról kiderül, hogy olyan, mint Hérakleitosz napja: mindennap új.

A kapcsolódás és a szétválás, az összefüggések feltárulkozása a folyamatot sugallja, az eleven élet lüktetését idézi, és ezzel az esszé fogalmiságát érzéki és érzelmi izzásba hozza. A fogalom most önmagának örül, az élet látványának, örömét, dühét nem az esetleges pszichológiai reakciók okozzák, hanem a levés látványa. Ilyenkor talán nem érvényes reánk többé az a megállapítás, amit ugyancsak Hérakleitosz tett az adottságokban gyökeret eresztett emberről: hogy az ilyen emberek nem tudnak se hallgatni, se beszélni.

Az esszé talán megtanít bennünket beszélni, vagy ami nem kevésbé fontos, megtanít bennünket

hallgatni a számunkra hozzáférhetetlen dolgokról vagy azokról, amelyeket nem ismerünk. És már ez is haszon, mert ha a ráció mellékösvényére tévedünk, akkor is jó az, ha az utat nem keresők szóözönében felismerjük a piac ködképeinek számunkra elfogadhatatlan megnyilatkozását.

Az esszéírás — állásfoglalás; több értelemben is az. Állásfoglalás a dolgokkal szemben vagy a dolgok mellett, állásfoglalás a ráció nevében a diszkurzív intellektus renyhesége ellen, állásfoglalás a telítettség nevében az üresség, a laposság, a banalitásból áradó unalom ellen. Tehát értelmet szeretnénk mondani, és azt szépen mondani, s ha ez nem lealacsonyító, akkor még érdekesen is. Ennyi. Persze elég sok. De legalább céljaink legyenek nagyok.